

Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting

Koopkrachtontwikkeling van werkenden en gepensioneerden 2010-2019

Jasja Bos , Marjan Verberk

24 oktober 2018

Koopkrachtontwikkeling van werkenden en gepensioneerden 2010-2019

Auteurs

Jasja Bos

Marjan Verberk

Nibud, Utrecht, 24 oktober 2018

In opdracht van Eerste Kamerfractie 50PLUS

Inhoud

Samenvatting.....	4
1. Inleiding.....	5
2. Methode.....	6
2.1 Uitgangspunten.....	6
2.2 Werkwijze	6
2.3 Lonen, uitkeringen en prijzen.....	7
2.3.1 Lonen 2010-2019.....	7
2.3.2 AOW uitkeringen 2010-2019.....	8
2.3.3 Pensioenen 2010-2019.....	8
2.3.4 Prijzen 2010-2019.....	8
3. Wijzigingen in regelingen 2010-2019	10
4. Resultaten	12
4.1 Koopkrachtveranderingen	12
4.2 Effecten van het beleid	15
4.3 Statisch versus dynamisch	15
4.4 Samenstelling koopkrachtberekeningen	16

Samenvatting

Het Nibud heeft in opdracht van de Eerste Kamerfractie van 50PLUS berekend hoe de koopkracht van gepensioneerden zich heeft ontwikkeld in de periode 2010-2019. En dat vergeleken met werkenden. Dat hebben we gedaan door voor een aantal voorbeeldhuishoudens de statische koopkrachtontwikkeling te berekenen. Statisch wil zeggen dat er niks in het huishouden verandert.

Uit de berekeningen blijkt dat gepensioneerden tot een aanvullend pensioen van 5.000 euro er op vooruit gegaan zijn sinds 2010. Dit geldt voor zowel alleenstaanden als paren. Bij een hoger aanvullend pensioen treedt koopkrachtvermindering op. Dit wordt ten eerste veroorzaakt door de negatieve indexatie van de aanvullende pensioenen. Naast een negatieve indexatie van de aanvullende pensioenen werkt ook de verandering van de algemene heffingskorting door in de koopkracht van met name gepensioneerden met een hoger inkomen.

Ook werkenden gaan er in bijna alle voorbeeldsituaties op achteruit, maar minder dan gepensioneerden. De loonstijging is minder groot dan de prijsstijging, waardoor de koopkracht daalt. Maar in de periode 2010-2019 is de loonstijging 11,3 procent tegenover een indexatie van de aanvullende pensioenen van -0,6 procent. Daarnaast heeft de veranderende algemene heffingskorting negatieve koopkrachteffecten voor huishoudens met een hoog inkomen. Met name voor eenverdieners.

1. Inleiding

Het Nibud brengt al jaren de koopkracht van huishoudens in kaart. Hierbij wordt elk jaar gekeken hoe de koopkracht zich het volgende jaar ontwikkeld ten opzichte van het huidige jaar. In opdracht van Partij 50PLUS heeft het Nibud voor een aantal voorbeeldhuishoudens in kaart gebracht hoe de koopkracht zich heeft ontwikkeld sinds 2010. In dit rapport worden de bevindingen gepresenteerd.

De koopkrachtberekeningen die vaak worden gepresenteerd zijn statisch van aard. Dat wil zeggen dat de huishoudsamenstelling gelijk blijft en dat er geen veranderingen optreden in het inkomen van het huishouden als gevolg van meer of minder werken of een andere baan. Op die manier kunnen beleidswijzigingen het beste in kaart worden gebracht. Op het moment dat er wel veranderingen in huishoudsamenstelling of de inkomenspositie worden betrokken in koopkrachtberekeningen, wordt er vaak gesproken van dynamische koopkrachtberekeningen. In dit rapport worden statische koopkrachtmutaties gepresenteerd.

2. Methode

2.1 Uitgangspunten

Er zijn in overleg met 50PLUS een aantal voorbeeldsituaties vastgesteld. De voorbeeldsituaties variëren in huishoudsamenstelling (één- of tweepersoonshuishoudens), leeftijdscategorie (wel/niet gepensioneerd) en inkomen. De hoogte van het inkomen varieert voor werkenden van minimumloon tot 2 keer modaal (65.000 euro in 2010) per jaar. Ook is onderscheid gemaakt naar één- en tweeverdieners. Voor ouderen zijn voorbeeldsituaties opgesteld voor huishoudens met enkel een AOW-uitkering en huishoudens met naast de AOW-uitkering een aanvullend pensioen dat varieert van 5.000 tot 30.000 euro per jaar.

Bij alle huishoudens wordt uitgegaan van een situatie zonder kinderen. We nemen aan dat huishoudens met een inkomen tot modaal een woning huren. Huishoudens met een hoger inkomen hebben een koopwoning. Voor de huur is uitgegaan van een gemiddelde huur passend bij het inkomen en de huishoudsamenstelling. Dit bedrag is afkomstig uit WoON2015 van het CBS. Door indexatie is per huishouden bepaald wat het huurbedrag in 2010 was.

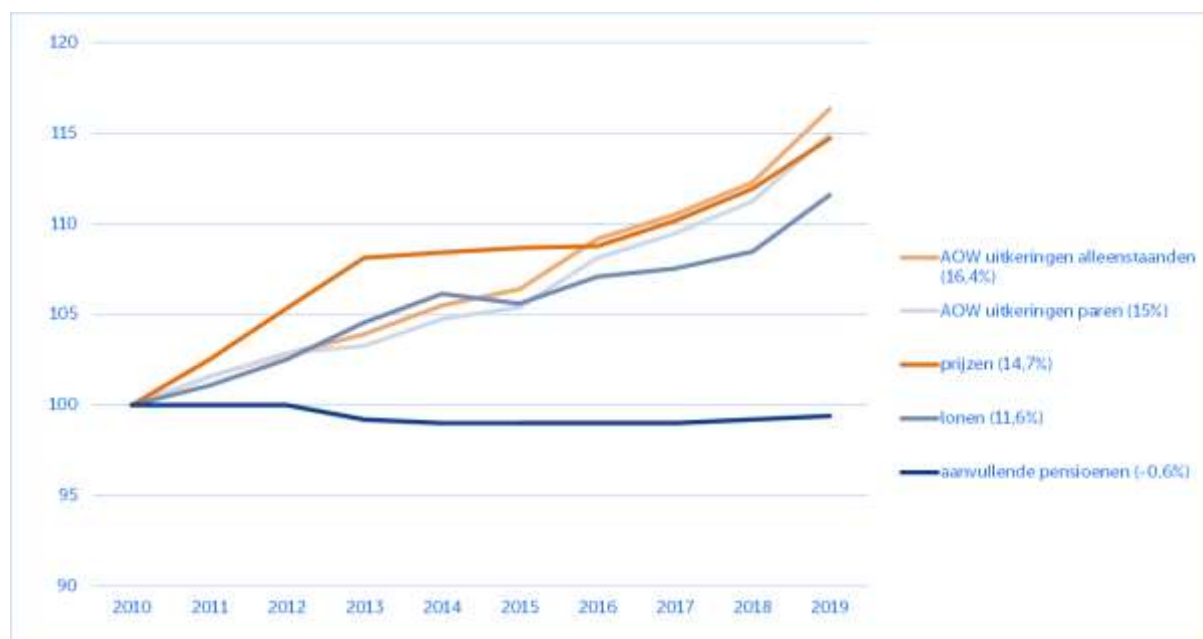
2.2 Werkwijze

Voor alle huishoudens is het netto besteedbaar inkomen berekend in 2010 en 2019. Hierbij is rekening gehouden met alle afdrachten en heffingskortingen. Voor de berekening van de hoogte van het inkomen in 2019 ten opzichte van 2010 is gebruik gemaakt van cijfers van het CBS en CPB over loonstijging en pensioenontwikkeling. Deze worden in de volgende paragraaf verder toegelicht. Vervolgens is het besteedbare inkomen van de twee jaren met elkaar vergeleken. Het uitgangspunt is dat gerekend wordt met de bedragen van het betreffende jaar. In werkelijkheid kunnen sommige aanspraken gedeeltelijk het jaar ervoor of erna worden uitgekeerd, zoals de vakantietoeslag of de teruggaaf inkomstenbelasting.

Tegen de verandering in het inkomen, is de verandering van de uitgaven afgezet. Hierbij is rekening gehouden met de gemiddelde prijsstijgingen (inflatie) en verandering van de premie voor de ziektekostenverzekering en de verandering van het eigen risico.

Op deze manier kan de verandering van de koopkracht worden berekend voor de hele periode van 2010 naar 2019. **Het saldo van de inkomsten en uitgaven geeft dus de koopkrachtverandering in euro's weer over de betreffende periode.** In de resultaten is dit weergegeven in bedragen en percentages per maand.

2.3 Lonen, uitkeringen en prijzen

Figuur 1: Ontwikkeling van de lonen, AOW uitkeringen, aanvullende pensioenen en prijzen 2010-2019

2.3.1 Lonen 2010-2019

Voor de loonontwikkeling gaan we uit van de ontwikkeling van het bruto loon. Dat is het contractloon inclusief het incidenteel loon. Het contractloon is het tussen vakbonden en werkgeversorganisaties afgesproken loon. Het incidenteel loon is het verschil tussen de feitelijke bruto loonontwikkeling en het contractloon. Incidentele lonen zijn bijvoorbeeld bonussen, variabele beloningen, provisies en fooien, maar ook loon in natura, zoals een auto van de zaak.

Tabel 1: Ontwikkeling van de lonen 2010-2019 (percentages)

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2010-2019
										cum.
Contractloon*	1,0	1,2	1,6	1,2	1,0	1,2	1,5	1,7	2,0	
Incidenteel	0,1	0,2	0,4	0,3	-1,5	0,2	-1,1	-0,8	0,9	
Brutoloon	1,1	1,4	2,0	1,5	-0,5	1,4	0,4	0,9	2,9	11,6

* contractloon marktsector betreft bedrijven exclusief zorg. Bron: CPB.

Ondanks dat we het hebben over statische koopkrachtplaatjes waarbij er niks in de situatie van het huishouden verandert, gaan we voor de berekeningen uit van de ontwikkeling van het bruto loon; d.w.z. het contractloon inclusief het incidentele loon. Als we alleen van het contractloon uit zouden gaan, dan zou de loonstijging over de periode 2010-2019 lager uitvallen.

In de meeste jaren in de periode 2010-2019 stegen de bruto lonen met gemiddeld 1 tot 2 procent. In 2015 was er een daling zichtbaar van 0,5 procent. Dit werd veroorzaakt doordat de incidentele lonen gemiddeld genomen daalden. Dat was ook in 2017 en 2018 het geval, waardoor de bruto loonstijging in die jaren achterbleef. Voor volgend jaar wordt een loonstijging van 2,9 procent verwacht.

2.3.2 AOW uitkeringen 2010-2019

Voor de ontwikkeling van de AOW uitkeringen gaan we uit van het bruto bedrag inclusief de vakantietoeslag en de koopkrachttegemoetkoming voor ouderen. Verder gaan we uit van het gemiddelde van de AOW bedragen in januari en juli van het betreffende jaar.

Tabel 2: Ontwikkeling van de AOW uitkeringen 2010-2019

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2010-2019
										cum.
Alleenstaanden	1,6	1,2	1,1	1,5	0,8	2,6	1,2	1,6	3,6	16,4
Paren	1,6	1,2	0,4	1,4	0,6	2,6	1,3	1,6	3,4	14,9

2.3.3 Pensioenen 2010-2019

Pensioenfondsen beoordelen elk jaar of de pensioenen verhoogd kunnen worden zodat prijsstijgingen opgevangen kunnen worden (indexatie). Gemiddeld genomen zijn de pensioenen de afgelopen jaren nauwelijks geïndexeerd. In 2013 en 2014 heeft een aantal pensioenfondsen iets gekort. Zie tabel 3 voor een overzicht van de vijf grootste fondsen.

Dit jaar is er gemiddeld genomen over alle pensioenfondsen iets geïndexeerd (0,2 procent). Ook voor volgend jaar wordt een kleine indexatie verwacht van 0,2 procent.

Tabel 3: Indexatie van de aanvullende pensioenen voor gepensioneerden over 2010-2019 (percentages)

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2010-2019
										cum.
<u>Vijf grootste fondsen:</u>										
ABP	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0			
PFZW	0,0	0,0	0,0	0,94	0,0	0,0	0,0			
PMT	0,0	0,0	-6,3	-0,4	0,0	0,0	0,0	0,0		
PME	0,0	0,0	-5,1	-0,5	0,0	0,0	0,0	0 *	0 *	
Bfpbouw			0,0	0,15	0,0	0,0	0,59	0,59		
Totaal gemiddeld	0,0	0,0	-0,8	-0,2	0,2	0,0	0,0	0,2	0,2	-0,6

* voorlopig verwachting

Pensioenfondsen houden bij hoeveel indexatie er gemist is en hebben de ambitie om de gemiste indexatie achteraf te compenseren. Dat kan echter alleen als de financiële situatie dat toelaat. De totale gemiste indexatie bedraagt ongeveer 15 procent.

2.3.4 Prijzen 2010-2019

Voor de prijsstijgingen gaan we uit van de geharmoniseerde prijsindex (hicp). Die is de afgelopen jaren vrij laag. Over 2011 t/m 2013 lag die rond de 2,5 procent, maar over 2014 t/m 2016 nauwelijks boven de 0. De laatste twee jaar rond de 1,5 procent en voor volgend jaar wordt een stijging verwacht van 2,5 procent.

Tabel 4: Ontwikkeling van de prijzen en huren 2010-2019 (percentages)

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2010-2019
										cum.
Inflatie*	2,5	2,8	2,6	0,3	0,2	0,1	1,3	1,6	2,5	14,7
Huren	1,3	2,2	4,2	4	1,9	1	0,6	1,4	2,5	20,8

* geharmoniseerde prijsindex (hicp). Bron: CPB / CBS.

Btw-verhoging in 2019

Het lage btw-tarief stijgt volgend jaar van 6 naar 9 procent. Onder het lage btw-tarief vallen onder andere voeding, geneesmiddelen, boeken en theatervoorstellingen. Deze verhoging zorgt naar verwachting voor een prijsstijging van 0,6 procent. Huishoudens besteden gemiddeld ongeveer 20 procent van hun budget aan goederen en diensten die onder het lage btw-tarief vallen. Huishoudens die relatief meer uitgeven omdat zij een dieet, medicijnen en/of zorg hulpmiddelen nodig hebben, gaan er waarschijnlijk iets minder in koopkracht op vooruit.

Per 1 oktober 2012 is het hoge btw-tarief gestegen van 19 naar 21 procent. Deze verhoging had de meeste impact voor hogere inkomens, omdat zij verhoudingsgewijs meer uitgeven aan luxe goederen en relatief minder aan goederen die onder het lage btw-tarief vallen. In de jaren 2012 en 2013 zagen we een relatief hoge algemene prijsstijging van 2,8 en 2,6 procent.

Huren 2010-2019

Voor 2019 wordt een huurstijging van 2,5 procent verwacht. De jaarlijkse huurverhogingen komen opgeteld uit op een totale huurstijging van 20,8 procent over de periode 2010-2019.

De jaarlijkse huurstijging is sinds de invoering van de inkomensafhankelijke huurverhoging in 2013 gemiddeld genomen relatief hoog. De inkomensafhankelijke huurverhoging is niet van toepassing op de voorbeelden in dit rapport, waarin we alleen uitgaan van een huurwoning bij inkomens tot een modaal inkomen. De gemiddelde huurverhoging voor lage inkomens is lager dan voor hoge inkomens. Daarom hanteren we in dit onderzoek een huurstijging gelijk aan inflatie.

Koopwoning

Voor huishoudens met een koopwoning gaan we uit van een gemiddeld hypotheekbedrag en waarde van de woning voor de groep op basis van inkomen en huishoudsamenstelling. Dit bedrag is afkomstig uit het WoON2015 van het CBS. We gaan er vanuit dat de hypotheekrente en de netto hypotheeklasten gedurende de periode 2010-2019 gelijk blijven. In werkelijkheid hoeft dat niet het geval te zijn. Bijvoorbeeld voor hypotheekleningen waarop wordt afgelost. Dit is echter sterk afhankelijk van de individuele situatie.

Verder houden we rekening met de fiscale bijtelling van het eigenwoningforfait en aftrek van de hypotheekrente voor het betreffende jaar. De hypotheekrente houden we hierbij constant. De afbouw van de hypotheekrenteaftrek en het geleidelijk afschaffen van de Wet Hillen is voor deze voorbeelden niet van toepassing.

Ook de waarde van de woning hebben we constant gehouden. De WOZ-waarde van de gemiddelde woning bedroeg volgens het CBS in 2010 242 duizend euro en in 2018 230 duizend euro. Gezien de recente prijsstijgingen van woningen, zal een koopwoning gemiddeld genomen volgend jaar ongeveer evenveel waard zijn als in 2010. Dit kan sterk verschillen. De hoogste stijging is waar te nemen in Amsterdam, waar de waarde in 2010-2018 met ruim 30 procent is gestegen. In Landerd (Noord-Brabant) is de waarde ruim 19 procent gedaald.

3. Wijzigingen in regelingen 2010-2019

Hieronder wordt kort ingegaan op enkele regelingen die in de periode van 2010 tot 2019 zijn gewijzigd of ingevoerd en die van invloed zijn op de inkomsten en uitgaven van de voorbeeldhuishoudens waarvoor in dit rapport de koopkrachtveranderingen worden weergegeven. Natuurlijk zijn aanpassingen in de hoogte van belastingtarieven, heffingskortingen en toeslagen ook van invloed op de koopkrachtmutatie.

AOW-uitkering

De hoogte van de AOW-uitkering stijgt fors over de periode 2010-2019. In 2010 bedroeg de AOW-uitkering voor een alleenstaande 13.339 euro en voor een paar samen 18.599 euro.. In 2019 is dat naar verwachting respectievelijk 15.522 euro en 21.382 euro. Deze bedragen zijn inclusief de inkomensondersteuning AOW, de verhoging in juli en de vakantietoeslag. Over de periode 2010-2019 gaat het dus om een stijging van 15-16 procent. De hoogte van de AOW-uitkering is gekoppeld aan het netto wettelijk minimumloon. Het netto minimumloon is in deze periode veel minder hard gestegen dan het bruto minimumloon, dat wel 24 procent is gestegen.

Inkomensafhankelijke bijdrage Zvw

Over de AOW-uitkering en het aanvullend pensioen tot aan 55.923 euro moet in 2019 5,7 procent voor de inkomensafhankelijke bijdrage Zvw betaald worden. In 2010 was dat 7,05 procent over de AOW-uitkering en 4,95 procent over het aanvullend pensioen tot een maximum van 33.189 euro. In 2013 is de Wet Uniformering Loonbegrip ingevoerd. Op dat moment is het maximale inkomen waarover de Zvw bijdrage betaald moet worden flink verhoogd. In de wet zijn werknemers vrijgesteld van betaling van deze bijdrage. Gepensioneerden betalen deze bijdrage nog wel zelf. In 2010 betaalden werknemers ook een bijdrage van 7,05 procent. Inmiddels betaalt de werkgever dat volledig.

Pensioenpremie

De gemiddelde pensioenpremie is over de periode 2010-2019 gestegen. In 2010 was de premie gemiddeld 3,7 procent en in 2019 naar verwachting 5,7 procent.

Inkomstenbelasting

De belastingpercentages in box-1 bedroegen in 2010 voor de vier belastingschijven achtereenvolgens 33,45, 41,95, 42 en 52 procent. In 2019 wordt de eerste stap gezet richting een stelsel met twee schijven in plaats van vier. De percentages bedragen volgend jaar naar verwachting 36,65, 38,10, en 51,75 procent. De belastingschijven zijn geïndexeerd, behalve de grens van de derde schijf. Die is voor personen geboren vanaf 1 januari 1946 op een gegeven moment niet meer geïndexeerd.

Algemene heffingskorting

Tot 2014 was de algemene heffingskorting voor iedereen gelijk, maar vanaf 2014 wordt deze inkomensafhankelijk afgebouwd voor inkomens vanaf de tweede schijf. Vanaf 2016 bouwt de algemene heffingskorting af tot 0 voor de hoogste inkomens. Voor de voorbeeldhuishoudens in dit onderzoek gaan we er vanuit dat zij niet te maken krijgen met de afbouw van de overdraagbaarheid van de algemene heffingskorting voor de minstverdienende partner. Dat geldt vanaf 2012 voor personen (zonder kinderen) geboren vóór 1963.

Arbeidskorting

In 2015 is de afbouwgrens van de arbeidskorting flink verhoogd. Dit houdt in dat meer mensen langer van de arbeidskorting kunnen profiteren. De afbouw vindt plaats vanaf een hoger inkomen. Wel wordt er voor de hoogste inkomens sterker afgebouwd, waardoor zij uiteindelijk minder van de arbeidskorting profiteren. Sinds 2016 wordt de arbeidskorting volledig afgebouwd tot 0 euro.

Ouderenkorting

Tot 2013 was er alleen een ouderenkorting voor inkomens tot circa 35.000 euro. Sinds 2013 is er ook een ouderenkorting voor inkomens boven 35.000 euro. Tot en met 2018 is dit een vast laag bedrag, wat een snelle verlaging betekent zodra het inkomen een bepaalde grens bereikt. Vanaf 2019 wordt de ouderenkorting voor hogere inkomens inkomensafhankelijk afgebouwd tot 0 euro.

Alleenstaande ouderen hebben in 2019, net als in 2010, recht op de alleenstaande ouderenkorting.

Bijtelling en aftrek eigen woning

De bijtelling van het eigenwoningforfait bij het belastbaar inkomen voor eigenwoningbezitters is voor een gemiddelde woning gestegen van 0,55 procent in 2010 naar, naar verwachting, 0,7 procent in 2019.

In de periode 2010-2019 is er veel veranderd in de regels voor hypotheekrenteaftrek. Vooral voor nieuwe gevallen. We gaan in de berekening uit van bestaande gevallen, die zowel in 2010 als in 2019 recht hebben op hypotheekrenteaftrek. Sinds 2013 wordt het maximale tarief waartegen de hypotheekrenteaftrek mag worden afgetrokken beperkt. Dat geldt voor inkomens in de hoogste belastingschijf. De voorbeeldsituaties in dit rapport hebben niet een dergelijk hoog inkomen.

Huishoudens met een lage of volledig afgeloste hypotheek profiteren van de wet Hillen. De resterende eigen woning schuld mag in dit geval als aftrekpost worden meegenomen. Vanaf 2019 wordt deze wet in kleine stapjes afgebouwd. De voorbeeldsituaties in dit rapport hebben geen lage of volledig afgeloste hypotheek.

Zorgtoeslag

De zorgtoeslag is verhoogd voor de laagste inkomens en tegelijkertijd is de afbouw verhoogd waardoor hoge inkomens minder zorgtoeslag ontvangen.

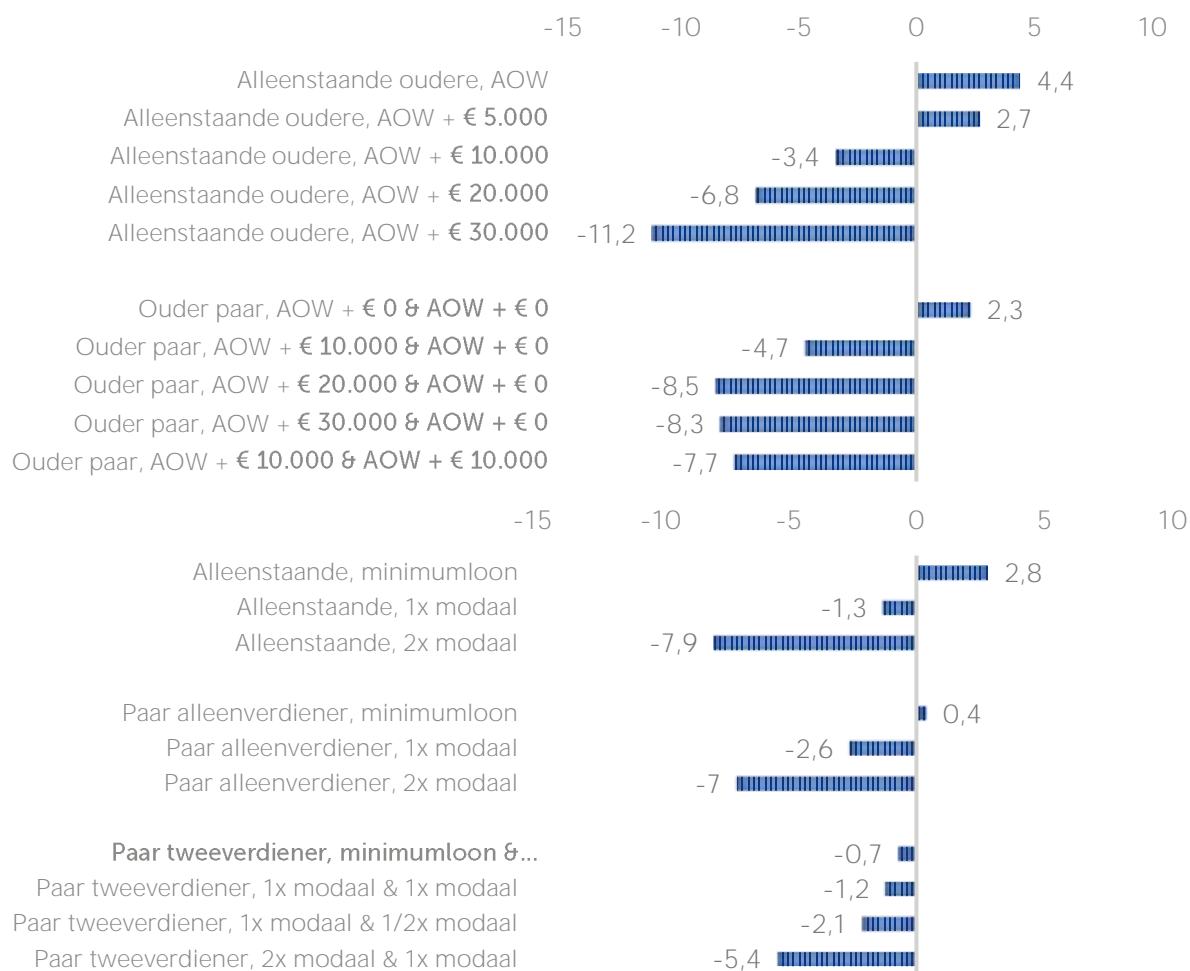
Huurtoeslag

De huurgrenzen, inkomensgrenzen en vermogensgrenzen die gelden voor de huurtoeslag zijn in de periode 2010-2019 aangepast. Zo is de maximale huurgrens verhoogd van 647,53 euro in 2010 naar, naar verwachting, 722,27 euro in 2019. De minimale basishuur is gestegen van 209,37 naar 230 euro en de kwaliteitskortingsgrens van 357,37 naar 427,90 euro. Boven de basishuur tot de kortingsgrens is volledige huurtoeslag mogelijk. Daarboven, tot de aftoppingsgrens, bedroeg in 2010 de huurtoeslag 75 procent, en in 2019, naar verwachting, 65 procent.

4. Resultaten

4.1 Koopkrachtveranderingen

Figuur 2 toont de koopkrachtontwikkeling voor de twintig voorbeeldhuishoudens uit dit onderzoek. In tabel 4 staan naast de percentages ook de bedragen weergegeven.

Figuur 2: Koopkrachtontwikkeling 2010-2019 (in procenten)

Tabel 5: Koopkrachtontwikkeling, 2010-2019

huishoudsituatie	percentage	euro's per maand
<u>Gepensioneerden</u>		
Alleenstaande oudere, AOW	4,4	58
Alleenstaande oudere, AOW + € 5.000	2,7	43
Alleenstaande oudere, AOW + € 10.000	-3,4	-59
Alleenstaande oudere, AOW + € 20.000	-6,8	-152
Alleenstaande oudere, AOW + € 30.000	-11,2	-298
<u>Ouder paar</u>		
Ouder paar, AOW + € 0 & AOW + € 0	2,3	42
Ouder paar, AOW + € 10.000 & AOW + € 0	-4,7	-103
Ouder paar, AOW + € 20.000 & AOW + € 0	-8,5	-234
Ouder paar, AOW + € 30.000 & AOW + € 0	-8,3	-264
Ouder paar, AOW + € 10.000 & AOW + € 10.000	-7,7	-218
<u>Werkenden</u>		
Alleenstaande, minimumloon	2,8	40
Alleenstaande, 1x modaal	-1,3	-25
Alleenstaande, 2x modaal	-7,9	-284
<u>Paar alleenverdiener</u>		
Paar alleenverdiener, minimumloon	0,4	6
Paar alleenverdiener, 1x modaal	-2,6	-57
Paar alleenverdiener, 2x modaal	-7,0	-261
<u>Paar tweeverdiener</u>		
Paar tweeverdiener, minimumloon + minimumloon	-0,7	-19
Paar tweeverdiener, 1x modaal + 1x modaal	-1,2	-49
Paar tweeverdiener, 1x modaal + 0,5x modaal	-2,1	-69
Paar tweeverdiener, 2x modaal + 1x modaal	-5,4	-300

Gepensioneerden

Uit tabel 5 blijkt dat gepensioneerden tot een aanvullend pensioen van 5.000 euro er op vooruit gegaan zijn sinds 2010. Dit geldt voor zowel alleenstaanden als paren. Bij een hoger aanvullend pensioen treedt koopkrachtvermindering op. Dit wordt ten eerste veroorzaakt door de negatieve indexatie van de aanvullende pensioenen. Huishoudens met een hoger aanvullend pensioen worden hier harder door geraakt. Deze negatieve indexatie heeft ook effecten op de pensioenopbouw van werkenden, maar dit effect zit niet in de koopkrachtcijfers van die groep verwerkt.

Naast een negatieve indexatie van de aanvullende pensioenen werkt ook de verandering van de algemene heffingskorting door in de koopkracht van met name gepensioneerden met een hoger inkomen. In 2010 was deze voor iedereen gelijk, maar sinds 2014 wordt deze inkomensafhankelijk afgebouwd voor inkomens vanaf de tweede belastingschijf. Sinds 2016 is de algemene heffingskorting 0 voor de hoogste inkomens.

Werkenden

Ook werkenden gaan er in bijna alle voorbeeldsituaties op achteruit, maar minder dan gepensioneerden. De loonstijging is minder groot dan de prijsstijging, waardoor de koopkracht daalt. Maar in de periode 2010-2019 is de loonstijging 11,3 procent tegenover een indexatie van de aanvullende pensioenen van -0,6 procent. Daarnaast heeft de veranderende algemene heffingskorting negatieve koopkrachteffecten voor huishoudens met een hoog inkomen. Met name voor eenverdieners. Dit effect is in de tabel duidelijk terug te zien in de koopkracht van huishoudens met een inkomen van twee keer modaal.

In tabel 6 wordt de koopkrachtberekening toegelicht met de voorbeeldsituatie ouder paar met AOW en een aanvullend pensioen van 10.000 euro. Af te lezen valt dat het netto besteedbare maandinkomen van een ouder paar met een bruto jaarinkomen van 28.599 euro 2.200 euro bedroeg in 2010. In 2019 is dat 261 euro hoger. Rekening houdend met de gemiddelde prijsstijging van 14,7 procent, stijgen de uitgaven met 291 euro. De ziektekostenpremie stijgt met 54 euro en het eigen risico met 18 euro. In totaal neemt de koopkracht dan 103 euro per maand af. Dat is 4,7 procent van 2.200 euro.

Tabel 6: Uitgewerkte situatie ouder paar, AOW + € 10.000

2010		
Netto inkomen partner 1	a	1.389
Netto inkomen partner 2	b	720
Zorgtoeslag	c	91
Huurtoeslag	d	0
Besteedbaar inkomen	$e = a + b + c + d$	2.200
2019		
Netto inkomen partner 1	f	1.537
Netto inkomen partner 2	g	840
Zorgtoeslag	h	84
Huurtoeslag	i	0
Besteedbaar inkomen	$j = f + g + h + i$	2.461
Ziektekostenpremie 2010	k	185
Ziektekostenpremie 2019	l	239
Eigen risico 2010	m	33
Eigen risico 2019	n	51
Saldo inkomen	$o = j - e$	261
Saldo uitgaven (inflatie)	$p = (e - k - m) * 14,7\%$	291
Saldo uitgaven ziektekostenverzekering	$q = k + m - l - n$	-72
SALDO TOTAAL	$r = o - p - q$	-103
SALDO IN %	$s = r / e$	-5

Gepensioneerden versus werkenden

Naast koopkrachtresultaten per groep is het ook mogelijk om de koopkracht van werkenden en gepensioneerden met een vergelijkbaar huishoudinkomen naast elkaar te zetten. Daarmee wordt inzicht gegeven in de verschillende koopkrachtontwikkeling van gepensioneerden versus werkenden.

Deze vergelijking heeft wel één kanttekening. Gepensioneerden met een aanvullend pensioen hadden tijdens hun werkzame leven waarschijnlijk een hoger inkomen dan het werkende huishouden waarmee vergeleken wordt. De koopkrachtontwikkeling van het werkende huishouden is daarom niet de koopkrachtontwikkeling van het gepensioneerde huishouden tijdens het werkzame leven. Op basis van de vergelijking kan dan ook niet gesteld worden dat een huishouden er een bepaald percentage meer op achteruit of vooruit gegaan is doordat er nu sprake is van pensioen. Er kan alleen gesteld worden dat een bepaald inkomensniveau in 2010 leidt tot koopkrachtontwikkeling a bij werkenden en koopkrachtontwikkeling b bij gepensioneerden.

De resultaten laten zien dat bij een gelijk inkomensniveau gepensioneerden er meer op vooruit zijn gegaan dan werkenden. In het geval van een koopkrachtachteruitgang zijn gepensioneerden er meer op achteruit gegaan dan werkenden. De onderstaande voorbeelden laten de verschillende zien:

AOW alleenstaand + € 20.000 (€ 33.339) versus alleenstaand modaal (€ 32.500)

De alleenstaande oudere is er € 152 per maand op achteruit gegaan, de werkende alleenstaande € 25 per maand. Op jaarbasis is dit € 1.824 versus € 300.

Ouder paar AOW + € 0 (€ 18.599) versus paar alleenverdiener minimumloon (€ 16.942)

Het oudere paar met AOW is er € 42 per maand op vooruit gegaan, het paar met 1x het minimumloon € 6 per maand. Op jaarbasis is dit € 504 versus € 72.

Ouder paar AOW + € 30.000 (€ 48.599) versus paar tweeverdiener 1x modaal en 0,5x modaal (€ 48.750)

Het oudere paar met AOW en aanvullend pensioen is er € 264 per maand op achteruit gegaan en het werkende huishouden € 69 per maand. Op jaarbasis is dit € 3168 versus € 828.

4.2 Effecten van het beleid

Om de effecten van het beleid in de periode 2010-2019 inzichtelijk te maken, is de koopkrachtberekening uitgevoerd met enkel de stijging van de lonen, AOW, pensioen, huren en prijzen. De inkomensgrenzen en hoogte van verschillende heffingskortingen zijn geïndexeerd met 10,3 procent. Alle overige posten, zoals belastingpercentages en toeslagen zijn gehandhaafd op het niveau van 2010. Het verschil tussen beide uitkomsten is de koopkrachtreparatie per huishouden.

Van de tien AOW voorbeeldhuishoudens heeft de helft profijt van het gevoerde koopkrachtbeleid. Slechts bij één van deze vijf huishoudens wordt de koopkracht door het gevoerde beleid positief. Bij de overige vier huishoudens wordt de situatie minder negatief. Het zijn met name de alleenstaanden die profiteren van het gevoerde beleid. Vier van de vijf voorbeeldhuishoudens voor paren met AOW staan er na koopkrachtreparatie minder goed voor dan voor uitvoering van het koopkrachtbeleid. De verschillen lopen daarbij uiteen van 1 tot 2,5 procentpunt negatiever.

Bij werkenden zijn de drie huishoudens met een inkomen van twee keer modaal na koopkrachtreparatie slechter af dan wanneer er niets gedaan zou worden. Dit komt door de invoering van de afbouw van de algemene heffingskorting. De overige zeven huishoudens gaan er op vooruit door koopkrachtbeleid. Het zijn vooral de tweeverdieners en de alleenstaanden die profiteren van het koopkrachtbeleid. De koopkrachtreparatie bij alleenverdieners blijft achter.

De conclusie is dat de positieve effecten van het gevoerde koopkrachtbeleid groter zijn voor werkenden dan voor gepensioneerden. Het zijn vooral de oudere paren die er verder op achteruit zijn gegaan door uitvoering van het koopkrachtbeleid. Paren waarbij beide partners werken, hebben juist het meeste van de koopkrachtreparaties gemerkt.

4.3 Statisch versus dynamisch

De in dit rapport berekende koopkrachtveranderingen zijn statische plaatjes. Dat wil zeggen dat er niks in de huishoudsituatie of inkomenspositie verandert. In deze berekeningen zijn we hier soepel mee omgegaan door voor werkenden naast de cao-loonstijging, rekening te houden met de gemiddelde stijging van het incidentele loon. Dat is echter nog niet hetzelfde als wanneer er rekening wordt gehouden met verschuivingen binnen bepaalde groepen, die wel tot uitdrukking komen in dynamische koopkrachtplaatjes.

Uit dynamische koopkrachtplaatjes lijkt namelijk af te leiden dat werkenden er gemiddeld genomen meer op vooruit zijn gegaan. Volgens het CBS is de koopkracht van werknemers in de periode 2008-2017 gestegen

met 15,4 procent¹. Volgens het CBS weten werkenden in economisch gunstige tijden hun inkomenspositie vaak te verbeteren en gaan ze er in slechtere tijden allen flink op achteruit als zij bijvoorbeeld hun werkkring verliezen.

Uit hetzelfde bericht blijkt dat de koopkracht van gepensioneerden zich gemiddeld genomen ongeveer hetzelfde heeft ontwikkeld als bij de voorbeeldsituaties in dit rapport. De dynamische koopkrachtverandering voor gepensioneerden wordt beïnvloed doordat het gemiddeld inkomen is gestegen. Dit is het gevolg van sterfte van gepensioneerden op hoge leeftijd met een laag aanvullend inkomen. Daarnaast hebben personen die de afgelopen jaren met pensioen gingen een hoger inkomen dan hun voorgangers.

Ten slotte hebben we in dit rapport alleen gekeken naar de koopkrachtontwikkeling van huishoudens zonder kinderen. Het is goed mogelijk dat de koopkracht van huishoudens met kinderen zich anders heeft ontwikkeld door veranderingen van heffingskortingen en toeslagen gericht op ouders.

4.4 Samenstelling koopkrachtberekeningen

Aan de inkomstenkant van de koopkrachtberekeningen is rekening gehouden met de toepassing van alle heffingskortingen, de veranderende belastingtarieven en ontvangst van alle toeslagen waar een huishouden recht op heeft. Aan de uitgavenkant zijn de veranderingen in uitgaven en de prijsstijgingen in de berekeningen verwerkt. Bij de koopkrachtberekeningen die het Nibud presenteert, is rekening gehouden met zaken als huurverhoging, inflatieontwikkeling, BTW verhogingen en stijgende energielasten. Het koopkrachtbedrag geeft aan wat een huishouden overhoudt of tekort komt, nadat al deze uitgaven zijn gedaan.

¹ CBS, 2018: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2018/37/koopkracht-groeide-in-2017-een-half-procent>